

Srebrenica gaat over Dutchbat én overlevenden

Getuigen van de val van Srebrenica aan het woord

Het verhaal van Srebrenica staat, 25 jaar later, opnieuw in de belangstelling. Maar jongeren blijken er weinig en soms zelfs helemaal niets over te weten. Nu Srebrenica een examenonderwerp is, is er een nieuwe kans om jongeren bewust te maken van deze geschiedenis. Misha Melita en Marjolein Koster maakten de podcast *De Val van Srebrenica*.

Misha Melita is journalist en podcastmaker, ze werkt onder andere voor NRC en Het Parool.

Marjolein Koster is freelance correspondent op de Westelijke Balkan en woont deels in Bosnië.

‘Ik heb geen idee eigenlijk, ik weet niet eens hoe ik het moet uitspreken.’ Zomaar een reactie die we kregen van een van onze vrienden op de vraag: ‘Waar denk je aan als ik Srebrenica zeg?’ Journalisten die al even meegaan in het vak kunnen zich haast niet voorstellen dat de genocide in Srebrenica niet bij iedereen een bekend verhaal is. En daarom maakten we een trailer, met allerlei soortgelijke reacties zoals hierboven, om de urgentie van onze productie duidelijk te maken. Goed, niet ál onze vrienden reageerden zo op het onderwerp. Sommigen hielden een uitgebreide verhandeling over schuld, rechtszaken en genocide. Hadden ze dat op school geleerd? Een enkeling vertelde over een enthousiaste geschiedenisdocent die het onderwerp in de les had

behandeld. Iemand anders kon zich nog herinneren dat er een Bosnisch meisje in de klas kwam en wist daarom het een en ander te vertellen. Twintigers en dertigers van nu weten weinig over deze recente geschiedenis. Zo blijkt uit een onderzoek van VPRO en Human dat drie op de vijf jongeren tussen 16 en 29 jaar niets wist over Srebrenica. Bij een recente rondvraag onder studenten van de lerarenopleiding geschiedenis, had de helft geen idee waar het over ging. En dat is niet gek ook, want uit recent onderzoek van historicus Marc van Berkel blijkt dat er in de geschiedenisboeken erg weinig aandacht is voor de genocide.¹ Als die al genoemd wordt, dan gaat het vooral over de Nederlandse betrokkenheid en wordt er weinig context gegeven. ▶

1 Het rapport is te vinden op de website van PAX via t.ly/ti6H.

Rijen kisten met lichamen van slachtoffers van Srebrenica die recent zijn geïdentificeerd.

Linkerpagina: Begraafplaats Potocari in Bosnië en Herzegovina waar een deel van de slachtoffers van Srebrenica begraven ligt. De foto's in dit artikel zijn gemaakt door Marjolein Koster.

‘Docenten moeten een manier vinden om de geschiedenis van de genocide van Srebrenica op een boeiende manier over te brengen op hun leerlingen’

Srebrenica in 1995

In 1993 wordt Srebrenica uitgeroepen tot VN *Safe Area*. Het is dan al ruim een jaar oorlog en veel Bosniakken, ook wel Bosnische moslims genoemd, zijn gevlucht uit hun dorpen, die door het Bosnisch Servische leger zijn ingenomen. Srebrenica is overvol. In het stadje waar normaal gesproken een paar duizend mensen wonen, verblijven nu zo'n 40.000-50.000 mensen. De stad is omringd door de Bosnische Serven. Vanaf

1994 levert Nederland een groep soldaten om het Bosnisch Servische leger vanaf observatieposten langs de grenzen in de gaten te houden. Daarnaast zijn ze ook aanwezig in de stad zelf, om medische en humanitaire hulp te bieden. Maar de toevoer van goederen naar de stad wordt al maandenlang afgeknepen en de situatie is in juli 1995 schrijnend. Er dreigt constant een aanval en op 6 juli 1995 beginnen de beschietingen. Dit resulteert in een overname van Srebrenica op 11 juli 1995. Duizenden mensen vluchten uit hun huizen en zoeken veiligheid op de compound van Dutchbat bij de Nederlandse VN-soldaten. Daar worden zo'n 4.000-5.000 mensen opgevangen, anderen moeten buiten de hekken blijven. De Bosniakken weten uit eerdere gebeurtenissen uit de oorlog dat de Bosnische Serven vooral volwassen mannen vermoorden. Veel Bosniakse mannen kiezen er daarom voor om via de bossen te vluchten naar veilig gebied. Een groot deel van hen overleeft de tocht niet, doordat ze beschoten of gevangengenomen worden en geëxecuteerd. De Bosnische Serven regelen bussen om de Bosniakken naar veilig gebied te brengen, zeggen ze. De mannen en de vrouwen worden van elkaar gescheiden. De mannen worden naar plekken gebracht waar ze – naar later blijkt – geëxecuteerd worden. De vrouwen worden in de richting van Tuzla gebracht, dat veilig gebied is. Onderweg vinden verkrachtingen plaats en de gehele tocht is onzeker. In totaal zijn er ruim 8.000 mannen en jongens vermoord. Nog altijd zijn niet alle lichamen gevonden. De drie grootste oorlogsmisdadigers van

Valkuil en tip 1

'Onder toezicht oog'

Een zin die standaard wordt gebruikt in artikelen en rapporten over Srebrenica is: '8.000 mannen en jongens werden onder toezicht oog van Dutchbat vermoord.' Hoewel deze zin vaak niet letterlijk bedoeld is – Dutchbat overzag de enclave Srebrenica – is het voor veel Dutchbat-soldaten een steek in de rug. De zin impliceert getuigenis, ze hebben het gezien, en in het slechtste geval goedgekeurd, ze stonden erbij en keken ernaar. Terwijl de meeste soldaten pas over de genocide hoorden bij terugkomst in Nederland. Een zin als deze draagt bij aan een negatieve beeldvorming rondom Dutchbatsoldaten, waar velen van hen ook 25 jaar later nog steeds last van hebben. Wat je wel kunt zeggen, is dat Nederlandse soldaten onder de VN-vlag op vredesmissie naar Srebrenica gestuurd waren om de stad te ontwapenen en eventuele aanvallen af te wenden of af te schrikken. Wat hierbij goed is om te weten is dat een *Safe Area* een nieuw begrip was binnen de Verenigde Naties en dat er vanuit verschillende landen nooit consensus is geweest wat precies het mandaat was.

De omgeving van Srebrenica.

Valkuil en tip 2

Vergeet de overlevenden niet

Srebrenica is onderdeel van de Nederlandse geschiedenis omdat Nederlandse soldaten onder de VN-vlag aanwezig waren in de enclave. Het is begrijpelijk dat het perspectief van Dutchbat uitgebreid vertegenwoordigd is in Nederland, maar het is maar één kant van het verhaal. De kern van het verhaal is namelijk dat er in Srebrenica een genocide gepleegd is. Overlevenden van deze genocide moeten daarom ook aan het woord zijn. Een deel van hen is naar Nederland gevlucht en hun verhalen en die van andere overlevenden zijn op verschillende plekken terug te vinden. Persoonlijke getuigenissen kunnen helpen om een geschiedenis als deze dichterbij te brengen. In het lesmateriaal wat er is, zijn vrij weinig voorbeelden te vinden van deze persoonlijke verhalen van de overlevenden en dan ontstaat het gevaar van dehumanisering. Het zijn dan de 8.000 moslimmannen, een groep zonder gezichten. Zoek dus actief naar de voorbeelden die er zijn en voeg die toe aan het lesmateriaal.

deze genocide zijn Ratko Mladić, de generaal van het Bosnisch Servische leger, Radovan Karadžić, de president van Republika Srpska, de zelf uitgeroepen staat van de Bosnische Serven, en Slobodan Milošević, de president van Servië. Karadžić is in 2019 veroordeeld tot levenslang. Ook Mladić wordt veroordeeld, maar hij gaat in hoger beroep, dat proces loopt nog. Milošević overlijdt voordat de rechter een uitspraak kan doen.

Podcast

Zo'n ingrijpende gebeurtenis, zo dichtbij en zo kortgeleden. Met bovendien een Nederlandse rol, door de aanwezigheid van Nederlandse militairen die op vredesmissie zijn. En wat te denken van al die Bosniërs die tijdens of na de oorlog in Nederland terechtgekomen zijn? De onwetendheid onder onze leeftijdsgenoten was voor ons reden om de podcast te maken. Acht afleveringen, waarin het verhaal van Srebrenica van dag tot dag wordt verteld. Vanaf 6 juli, als de beschietingen op de stad Srebrenica heftiger worden, tot 13 juli, wanneer de laatste inwoners en vluchtelingen van Srebrenica de compound van Dutchbat verlaten. Er kwamen ontzettend veel reacties op de podcast. Van twintigers en dertigers die de podcast met klapperende oren hadden geluisterd. Net als wij waren zij te jong in 1995 om te begrijpen wat er aan de hand was en hadden er vervolgens op de middelbare school niets over geleerd. Ze hoorden voor het eerst uitgebreid over een geschiedenis die zich in hun eigen leven had afgespeeld. Maar we kregen ook tal van reacties van mensen die zich

Alma Mustafic (boven) en Johan de Jonge (onder), twee van de hoofdpersonen uit de podcast *De Val van Srebrenica*.

wel de journaals uit 1995 konden herinneren. Zij vertelden dat ze door de podcast op een andere manier naar Srebrenica waren gaan kijken. Doordat het verhaal werd verteld door Dutchbatters én overlevenden werd hun blik verruimd. Bovendien gaven deze persoonlijke verhalen, verteld uit eerste hand, een gezicht aan deze vreselijke oorlog.

Examenonderwerp

Er is veel gezegd en geschreven over waarom jongeren weinig weten over Srebrenica: het is een ingewikkelde geschiedenis om te vertellen, de Balkan voelt ver weg voor jongeren, in de afgelopen jaren kwamen er regelmatig nieuwe feiten boven tafel en sommige rechtszaken lopen nog steeds. Srebrenica is nog geen gesloten boek, maar tegelijkertijd is het al wel geschiedenis. Maar dat iets moeilijk is, hoeft niet te betekenen dat er in ►

Valkuil en tip 3

Geen soldaten

'Een groot deel van de vermoorde mannen bestond uit militairen van het Bosnische moslimleger.'

Deze zin staat in de perssamenvatting van het NIOD-rapport, een ruim 3.000 pagina's tellend onderzoek naar Srebrenica en de rol van Nederland. En als je die zin zo leest, lijkt het misschien alsof er een strijd heeft plaatsgevonden, waarbij de een won en de ander verloor. Dat is een misvatting en het ondermijnt het feit dat er een genocide heeft plaatsgevonden, een gerichte actie om een bevolkingsgroep uit te roeien. Een divisie van het Bosnische leger was actief in Srebrenica, maar lang niet alle mannen in Srebrenica waren er onderdeel van. De mannen die in juli 1995 vermoord zijn, waren vaders, zonen, opa's broers, ooms en buurmannen. Ze zijn vermoord vanwege hun achternaam, niet vanwege zogenaamde misdaden die ze gepleegd zouden hebben.

de geschiedenisboeken geen aandacht voor hoeft te zijn. Srebrenica is onderdeel van de Canon van Nederland en het is dit jaar voor het eerst dat Srebrenica expliciet genoemd wordt in de examenstof voor de havo. Geschiedenisdocenten moeten zich (opnieuw) in de genocide van Srebrenica verdiepen en een manier vinden om de geschiedenis op een boeiende manier over te brengen op hun leerlingen. Voor onze podcast zijn we teruggegaan naar de basis. Wat is er nu eigenlijk gebeurd en hoe leggen we dat uit aan mensen die geen voorkennis hebben? Hoe kun je vermijden dat mensen afhaken omdat het te ingewikkeld wordt, maar tegelijkertijd wel een compleet verhaal vertellen? We delen graag de valkuilen die we tegenkwamen en tips hoe je het verhaal dan wél kunt vertellen (zie kaders).

Verschillende perspectieven

Srebrenica is een ingewikkeld onderwerp, maar daardoor leent het zich juist om het van verschillende perspectieven te belichten. De genocide zelf, welke stadia daaraan voorafgingen, hoe populisme werkt, hoe Nederland omgaat met vredesmissies en hoe de VN in elkaar zit. De mogelijkheden zijn eindeloos en er zijn nog mensen die het hebben meegemaakt en het kunnen navertellen. Maak daar gebruik van, in het echt of via de bronnen bij dit artikel, en zorg ervoor dat we Srebrenica niet vergeten. ■

De overblijfselen van observatiepost Foxtrot, vanwaaruit Dutchbat-ters de stellingen van de Serven in de gaten hielden.

Valkuil en tip 4

Geen burgeroorlog

De oorlog die in Bosnië van 1992 tot 1995 woedde, was een gevolg van het uiteenvallen van Joegoslavië, een land waar veel verschillende etniciteiten woonden. In 1980 overleed de leider Tito en kwamen nationalistische politici aan de macht. Slovenië verklaarde zich als eerste, en met weinig geweld, onafhankelijk. Daarna volgden Kroatië en Macedonië. In Bosnië vond het meeste geweld plaats, omdat dit het meest gemengde land is. Tijdens een referendum werd vóór onafhankelijkheid gestemd en sinds 1992 wordt Bosnië dan ook door de internationale gemeenschap erkend. Maar de Serviërs in Bosnië accepteerden dit niet, zij wilden onderdeel blijven van Joegoslavië waar de Serven de dominante groep waren en namen met geweld controle over grote delen van het land. In een later stadium van de oorlog pakten ook Kroaten in het westen en zuiden van Bosnië de wapens op en op verschillende plekken vonden er gevechten plaats tussen Serven, Kroaten en Bosniakken. Omdat na de oorlog is aangetoond dat buurlanden Servië en Kroatië een grote rol speelden in deze oorlog in Bosnië, is het niet correct dit een burgeroorlog te noemen. In het geval van Srebrenica was het een duidelijke aanval van het Bosnisch Servische leger, gesteund door buurland Servië, op een stad die verdedigd werd door Bosniakken. Vermijd daarom het gebruik van termen als strijdende partijen en burgeroorlog. Ook is het beter de term moslimstrijders niet te gebruiken. Moslim in Bosnië is een etniciteit, het betekent niet per se dat mensen ook religieus moslim zijn. De term moslimstrijder geeft wellicht associaties die niet kloppen en doet vermoeden dat het om een religieuze strijd ging, wat niet zo was.

Verder lezen en luisteren

De Val van Srebrenica, podcast te beluisteren via nporadio1.nl of in je favoriete podcastapp.

Frank Westerman, *De slag om Srebrenica* (Querido Fosfor, Amsterdam 2018).

Hasan Nuhanović, *De tolk van Srebrenica* (Querido Fosfor, Amsterdam 2020).

Hasan Hasanović, *Srebrenica overleven* (Polis, Antwerpen 2019).

The Death of Yugoslavia, zesdelige documentaireserie van de BBC.

Gevaarlijke Namen, theatervoorstelling met ook een speciaal programma voor scholen, zie www.25jaarsrebrenica.nl.

www.srebrenicaisnederlandsegeschiedenis.nl